KAMIENNE KOŁO Z CZERWONEGO PIASKOWCA
ZNALEZIONE PRZY UL. BOLESŁAWA CHROBREGO W SZPROTAWIE

TEKST I ZDJĘCIA:
MACIEJ BORYNA 2025
MUZEUM ZIEMI SZPROTAWSKIEJ

FOT. 1: KAMIENNE KOŁO Z CZERWONEGO PIASKOWCA PRZED BUDYNKIEM KLASZTORU MAGDALENEK W SZPROTAWIE.

Tajemnicze kamienne koło trafiło do szprotawskiego lapidarium pod koniec czerwca 2025 roku. Artefakt został odnaleziony pod betonową posadzką placu manewrowego na terenie miejskiej spółki mieszkaniowej przy ul. Chrobrego 15 w Szprotawie i przekazany do miejscowego muzeum. Co udało się dotąd ustalić o znalezisku?

Wykonane z czerwonego piaskowca koło ma średnicę blisko 80 cm i jest grube na 26 cm. Przez jego środek przechodzi kwadratowy otwór o wymiarach 9x9 cm o zeszlifowanych pod kątem 45 stopni krawędziach. Obrzeża koła są po obwodzie zeszlifowane eliptycznie, miejscami nierównomiernie. Płaskie boki posiadają ślady w postaci prostych, krótkich i płytkich ciosów, będących niewątpliwie pozostałością po cięciu piaskowca. Takie szczegóły mają znaczenie przy próbach interpretacji dawnego przeznaczenia oraz określenia chronologii odnalezionego przedmiotu.

Według wstępnej analizy możemy mieć do czynienia ze starym rotacyjnym kamieniem szlifierskim (brus, toczeń), na co wskazują ślady zużycia kamienia po jego obwodzie oraz materiał, z którego wykonano narzędzie. Przypadki stosowania czerwonego piaskowca są na ziemi szprotawskiej rzadkością. Polski Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy podaje, że „czerwone piaskowce, zwane nieprzypadkowo budowlanymi, występują w rejonie Nowej Rudy i są tam obecnie wydobywane. Dawniej pozyskiwano też różowe i różowoszare piaskowce w rejonie Lwówka Śląskiego i Leszczyny koło Złotoryi.”

FOT. 2: OTWÓR O WYMIARACH 9X9 CM W KAMIENNYM KOLE...

Z kolei Kurier Kamieniarski informuje, że „piaskowiec z Nowej Rudy jest znany od wieków… Wydobywany był w licznych łomach na zboczach okolicznych wzgórz prawdopodobnie już od XV wieku… To kamień o spoiwie krzemionkowym, co decyduje o jego twardości i odporności na warunki atmosferyczne. Jest mrozoodporny i odporny na ścieranie... Przykłady zastosowania widoczne są bardzo licznie na Dolnym Śląsku oraz na terenie Niemiec, co wynika z historycznej przynależności geograficznej tych ziem...”

Twardość i odporność na ścieranie to główne cechy, jakie powinien posiadać kamień szlifierski. Na obecnym etapie badań nie potrafimy wskazać jednoznacznie, z jakich okolic pochodzi piaskowiec i kiedy trafił do Szprotawy. Ale na pewno powinniśmy go traktować w kategoriach zabytku. Możemy domniemywać, że wcześniej był użytkowany w pobliżu miejsca znalezienia. Być może eliptyczny kształt powierzchni roboczej sugeruje na zastosowanie przy szlifowaniu sierpów, co doświadczalnie wykazano na przykładzie zabytkowego sierpa ze zbiorów Muzeum Ziemi Szprotawskiej.
Nierównomierne zużycie tej powierzchni może przemawiać za późniejszym wykorzystaniem narzędzia jako kamień szlifierski już nie rotacyjny.

Według Felixa Matuszkiewicza szprotawscy kowale, ślusarze oraz kowale nożowi byli zrzeszeni w starym cechu i zgodnie z zapisami statutu, tj. listu ślusarskiego z 1535 roku wolno im było prowadzić 24 samodzielne zakłady w obszarze miasta i przedmieść.
W bezpośrednim sąsiedztwie miejsca odkrycia artefaktu, po stronie północnej, w XIX wieku znajdował się historyczny folwark „Berg Vorwerk”.

Istotną pomocą przy określaniu wieku koła będzie właściwe przyporządkowanie chronologiczne techniki cięcia kamienia.

FOT. 3: PRZYMIARKA ZABYTKOWEGO SIERPA.

FOT. 4: MIEJSCE ZNALEZIENIA KAMIENIA NA MAPIE SZPROTAWY Z XIX WIEKU.

Kamień można podziwiać w zewnętrznej ekspozycji muzealnej przy dawnym klasztorze magdalenek w Szprotawie (Pl. Kościelny 2). Link do lokalizacji lapidarium: https://maps.app.goo.gl/zCFGiCgsHhCW3Etv5

Dziękujemy dyrektorowi Spółki „Chrobry" Pani Beacie Michniewskiej za przekazanie cennego eksponatu oraz Panu Rafałowi Mytkowcowi za pomoc przy transporcie.

Tekst i zdjęcia:
Maciej Boryna 2025
Muzeum Ziemi Szprotawskiej

Skorzystano:

- P.Szambelan, Czerwony Piaskowiec Nowa Ruda, [w:] Kurier Kamieniarski, 2022, dostęp 03.07.2025: https://www.kurierkamieniarski.pl/artykuly/o-kamieniu/1510-czerwony-piaskowiec-nowa-ruda.html

- M.Szadkowski, K.Szadkowska, M.Furca, Kamień w architekturze Dolnego Śląska, Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy Oddział Dolnośląski, 2023, dostęp 03.07.2025: https://www.pgi.gov.pl/docman-tree-all/geoturystyka/foldery-popularnonaukowe/10814-08-kamien-w-architekturze-dolnego-slaska/file.html

- M.Matuszkiewicz-G.Steller, Unsere Sagan-Sprottauer Heimat, Köln 1956, s. 12.

- Mapa arkusz Sprottau, Carlowitz, 1824.